

УДК 343.7

КВАЛІФІКУЮЧІ ОЗНАКИ ЯК ЗАСІБ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УМИСНЕ ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Сербіна Н.О., здобувач
кафедри кримінального права
Національна академія внутрішніх справ

Статтю присвячено аналізу кваліфікуючих ознак умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства. З'ясовано, що кваліфікуючими ознаками цього злочину виступають повторність, загальнонебезпечний спосіб, майнова шкода в особливо великому розмірі, загибель людини, інші тяжкі наслідки. Зроблено висновок, що аналіз кваліфікуючих ознак умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства свідчить про необхідність узгодження їх положень із кваліфікуючими ознаками, закріпленими в ст. 194 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: кваліфікуючі ознаки, диференціація, повторність, загальнонебезпечний спосіб, майнова шкода в особливо великому розмірі, соціальна податкова пільга, загибель людини, інші тяжкі наслідки.

Стаття посвячена аналізу кваліфікуючих ознак умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства. Вияснено, що кваліфікуючими ознаками даного проступку виступають повторність, загальнонебезпечний спосіб, майновий шкода в особливо великому розмірі, загибель людини, інші тяжкі наслідки. Сделан вывод, что анализ кваліфікуючих ознак умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства свідчить о необходимости согласования их положений с кваліфікуючими ознаками, закреплёнными в ст. 194 Уголовного кодекса Украины.

Ключевые слова: кваліфікуючі ознаки, диференціація, повторність, загальнонебезпечний спосіб, майновий шкода в особливо великому розмірі, соціальна податкова пільга, загибель людини, інші тяжкі наслідки.

Serbin N.O. AGGRAVATING CIRCUMSTANCES DIFFERENTIATION AS MEANS OF CRIMINAL LIABILITY FOR INTENTIONAL DESTRUCTION OR DAMAGE HOUSING AND COMMUNAL

The article analyzes the aggravating circumstances of deliberate destruction or damage of housing and communal services. It was found that the qualifying signs of recurrence of crime act, generally way, property damage on a large scale, the death of the person, other serious consequences. It is concluded that the analysis of aggravating circumstances intentional destruction or damage to housing and municipal services demonstrates the need for harmonization of the provisions of qualifying signs enshrined in Art. 194 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: aggravating circumstances, differentiation, repetition, generally way property damage on a large scale, social tax benefit, death of a person, other serious consequences.

Постановка проблеми. Важливим аспектом дослідження будь-якого складу злочину є з'ясування особливостей диференціації кримінальної відповідальності за його різновиди. Загалом у науці кримінального права під диференціацією кримінальної відповідальності розуміють градацію, розподіл, розшарування відповідальності в кримінальному законі, у результаті якої законодавцем встановлюються різні кримінально-правові наслідки залежно від типового ступеня суспільної небезпеки злочину й особистості винного [1, с. 52]. Засобами диференціації кримінальної відповідальності виступають інститут звільнення від кримінальної відповідальності та інститут привілейованих та кваліфікуючих ознак складу злочину [1, с. 161].

У Кримінальному кодексі України (далі – КК України) передбачено більше двох десятків кваліфікуючих ознак, що утворюють у поєднанні з основними складами, відповід-

но, кваліфіковані та особливо кваліфіковані складу злочинів.

За наявності цих ознак зростає ступінь суспільної небезпеки злочинного діяння, а тому відповідно для особи, що його вчинила, повинно передбачатись суворіше покарання, ніж за вчинення основного складу злочину. Однак чинний закон про кримінальну відповідальність не завжди встановлює відповідність між суспільною небезпекою, тяжкістю злочину та покаранням, що може бути призначене за його вчинення. Тобто законодавець не завжди правильно використовує такий потужний засіб диференціації кримінальної відповідальності, як кваліфікуючі ознаки.

Ступінь розробки теми. Проблема кваліфікуючих ознак складу злочину недостатньо висвітлена в навчальній та науковій літературі. Її розглядають частково в межах свого дослідження ті науковці, які аналізують окремі злочини у сфері господарської

діяльності. Монографічні праці, присвячені проблематиці диференціації кримінальної відповідальності, засобам її проведення, видані в Російській Федерації. Їх авторами є А.В. Васильєвський, Л.Л. Кругліков, Т.А. Леснієвські-Костарева та Ю.Б. Мельникова. Окремі аспекти питання кваліфікуючих ознак розглядали у своїх працях Ю.В. Баулін, Л.П. Брич, Н.О. Гуторова, О.О. Дудоров, Е.М. Кісілюк, О.К. Марін, В.О. Навроцький, Л.В. Павлик, М.І. Хавронюк та інші. Однак, незважаючи на наукову розробленість окремих аспектів проблематики кваліфікуючих ознак, наукового аналізу кваліфікуючих ознак як засобу диференціації кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства поки що не здійснено.

Саме тому **метою** цієї роботи є з'ясування змісту кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак, які використовуються в ст. 270-1 КК України, та визначення їх впливу на проведення диференціації кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства.

Виклад основного матеріалу. У теорії кримінального права під кваліфікуючими ознаками розуміють передбачені законом притаманні частині злочинів відповідного виду суттєві обставини, що відбивають типовий, значно змінений порівняно з основним складом злочину ступінь суспільної небезпечності вчиненого й особи винного та вплив на законодавчу оцінку вчиненого й міру відповідальності [2, с. 48]. Кваліфікуючі ознаки поряд з іншими кримінально-правовими засобами виконують функцію диференціації кримінальної відповідальності, встановлюючи нові, підвищені порівняно з передбаченими санкціями за злочин з основним складом межі типового покарання [3, с. 366]. Отже, кваліфікуючі ознаки використовуються в кримінальному праві як засіб диференціації кримінальної відповідальності для конструювання більш небезпечного виду діянь і, відповідно, визначення в законі нових меж караності порівняно з тими, які передбачені за вчинення основного складу злочину.

Таким чином, під час проведення диференціації необхідно співставляти межі кримінальної відповідальності за суміжні злочини, враховуючи характер і ступінь суспільної небезпеки. Також помітно, що деякі з передбачених кримінальним законодавством кваліфікуючих ознак співпадають з обставинами, які обтяжують покарання (ст. 67 КК України).

Коли ж ідеться про диференціацію покарань за умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господар-

ства, то потрібно прислухатися до позиції, яку висловив Ю.В. Баулін, про те, що покарання, яке призначається судом, повинно, з одного боку, показувати злочинцеві майнову невідповідність вчинення ним злочину, а з іншого – враховувати інтереси потерпілого під час призначення заходів кримінальної відповідальності за певні злочини [4, с. 8]. Адже нерідко одні й ті ж самі кваліфікуючі ознаки отримують у різних складах злочинів неоднакове відображення у видах та розмірах покарання. Особливо це можна бачити порівнюючи злочини, передбачені ст. ст. 194 та 270-1 КК України.

Кваліфікованими видами умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства (ч. 2 ст. 270-1 КК України) є вчинення його повторно або загальнонебезпечним способом. Особливо кваліфікованими видами аналізованого злочину (ч. 3 ст. 270-1 КК України) є спричинення майнової шкоди в особливо великому розмірі, загибель людини, інші тяжкі наслідки.

Поняття кваліфікуючої ознаки «повторно» щодо ч. 2 ст. 270-1 КК України в більшості випадків розкривається однаково. Загальними рисами для всіх висловлювань учених із цього приводу є такі: 1) суб'єкт раніше вже вчиняв злочин, передбачений ст. 270-1 КК України. При цьому не має значення був попередній злочин закінчений чи перерваний на стадіях готування або замаху, вчинений він одноосібно чи в співучасті, була особа засуджена за попередній злочин чи наявна так звана фактична повторність; 2) не минув строк давності притягнення до кримінальної відповідальності за попередній злочин, і якщо особа була за нього засуджена, то судимість не погашена чи не знята, тобто мають зберігатися його юридичні наслідки; 3) та сама особа знову вчинила злочин, передбачений ст. 270-1 КК України, при цьому не має значення, чи є цей злочин закінчений, чи перерваний на стадіях готування або замаху, вчинений він одноосібно чи в співучасті; 4) знову вчинений злочин не є продовжуваним. Ці аспекти поняття «повторність» знайшли своє відображення в положеннях ст. 32 КК України, у якій дається його законодавче визначення.

Між тим кримінальне законодавство України передбачає відповідальність не тільки за умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства, а й за умисне знищення або пошкодження будь-якого чужого майна (ст. 194 КК України). Така кримінально-правова норма є загальною, яка встановлює відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна. Тому видається цілком доцільним передбачити в ст. 194 КК

України повторність як кваліфікуючу ознаку. При цьому в примітці визначити, що повторним вважається не тільки вчинення попередньо злочину, передбаченого ст. 194 КК України (так звана повторність тотожних злочинів), а й злочину, передбаченого ст. 270-1 КК України (так звана повторність однорідних злочинів). Крім того, як однорідні злочини тут також можуть виступати злочини, передбачені ст. ст. 347, 352, 378, 399, 411 КК України.

Загальнонебезпечний спосіб як кваліфікуюча ознака, передбачена ч. 2 ст. 270-1 КК України, – це будь-який спосіб знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства, унаслідок якого створюється небезпека для життя чи здоров'я людей або заподіяння значних матеріальних збитків (підпал, вибух, обвал, затоплення тощо). Тут знову доречно згадати ст. 194 КК України, де така кваліфікуюча ознака також передбачена частиною другою, але поряд з іншими альтернативними ознаками – спричинення майнової шкоди в особливо великому розмірі, загибель людей, інші тяжкі наслідки. Тобто це ті ознаки, які в досліджуваному складі злочину передбачені як особливо кваліфікуючі в частині третій.

Аналізуючи ст. ст. 194 та 270-1 КК України, можемо зробити висновок, що законодавець непослідовно та несистемно використовує кваліфікуючі ознаки для диференціації кримінальної відповідальності, що очевидно порушує принцип диференціації кримінальної відповідальності. Важко не помітити, що законодавець під час конструювання кваліфікованих складів злочинів використовує таку кваліфікуючу ознаку, як загальнонебезпечний спосіб (ч. 2 ст. 194, ч. 2 ст. 270-1 КК України). Проте в першому випадку використовує таку ознаку як альтернативу заподіяння майнової шкоди в особливо великому розмірі, загибелі людей іншим тяжким наслідкам, а в другому – повторності. Як бачимо, ступінь суспільної небезпеки вказаних альтернативних кваліфікуючих ознак аж надто різний. Вважаємо, що дотримання принципу диференціації кримінальної відповідальності буде витримано, якщо обставина вчинення діяння загальнонебезпечним способом буде особливо кваліфікуючою ознакою та передбачатиметься ч. 3 ст. 270-1 КК України, а ознака повторності – ч. 2 ст. 270-1 КК України. Водночас спричинення загибелі людей чи інших тяжких наслідків також відображає ще більшу суспільну небезпеку умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства та повинно бути закріплене як особливо кваліфікуюча ознака в ч. 4 ст. 270-1

КК України для адекватної диференціації кримінальної відповідальності за вчинене діяння.

При цьому статистичні дані та аналіз вироків судів у справах про злочини, передбачені ст. 270-1 КК України, дають підстави стверджувати, що такий злочин у більшості випадків вчиняється не одноосібно, а двома чи навіть і більше суб'єктами. Тобто має місце така форма співучасті, як група осіб за попередньою змовою. Відповідно, виникає необхідність відобразити цю ознаку не тільки як таку, що обтяжує покарання під час його призначення (ст. 67 КК України), а і як таку, що буде диференціювати кримінальну відповідальність за умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства, тобто відобразити її як кваліфікуючу ознаку досліджуваного складу злочину в ч. 2 ст. 270-1 КК України.

Відповідно до п. 2 примітки до ст. 270-1 КК України майнова шкода вважається заподіяною в особливо великому розмірі, якщо прямі збитки становлять суму, що в тисячу й більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. При цьому потрібно мати на увазі, що розмір заподіяної майнової шкоди визначається не в неоподатковуваних мінімумах доходів громадян, а в соціальних податкових пільгах. Зазначимо, що одна соціальна податкова пільга для кваліфікації злочину в 2015 р. дорівнює 609 грн. (50% від 1218 грн. прожиткового мінімуму для працездатної особи, встановленого державним бюджетом на 2015 р.).

Загибель людини означає загибель хоча б однієї особи. Така кваліфікуюча ознака також охоплює загибель декількох осіб у результаті умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства. Однак пропонується так само (загибель людини) сконструювати кваліфікуючу ознаку, передбачену ч. 2 ст. 194 КК України, а не загибель людей, як зазначено в діючій нормі.

Питання про те, що потрібно розуміти під іншими тяжкими наслідками, має вирішуватися судом у кожному конкретному випадку щодо конкретних обставин справи [5, с. 356]. Це, зокрема, відповідно до абз. 3 п. 8 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про знищення та пошкодження державного і колективного майна шляхом підпалу або внаслідок порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки» від 2 липня 1976 р. № 4 в редакції постанови від 3 березня 2000 р. № 3, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень одній або кільком особам, середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом та більше особам, залишення

людей без житла або засобів до існування, тривале припинення або дезорганізація роботи підприємства, установи, організації тощо [6].

У разі умисного заподіяння смерті потерпілому під час знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства загальнонебезпечним способом вчинене діяння потрібно кваліфікувати за сукупністю злочинів ч. 2 ст. 270-1 та п. 5 ч. 2 ст. 115 КК України.

Знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства під час масових заворушень охоплюється ст. 294 КК України та додаткової кваліфікації не потребують.

Диференціація кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства за допомогою кваліфікуючих ознак стає важливою умовою призначення справедливого й співрозмірного покарання відповідно до характеру та ступеня суспільної небезпеки вчиненого злочину. Однак законодавець не завжди враховує ступінь і характер суспільної небезпеки під час визначення обсягу кримінального покарання.

Висновки. Як бачимо з викладеного, законодавець не дотримується правил законодавчої техніки та правил диференціації під час конструювання основних та кваліфікованих складів злочинів, передбачених ст. 270-1 КК України. Санкції, передбачені за порушення кримінально-правової заборони в деяких випадках, є вже надто невідповідними ступеню та характеру суспільної небезпеки окремих злочинів. Очевидно необхідно чітко визначити в Загальній частині КК України перелік кваліфікуючих ознак відповідно до зростання їх впливу на ступінь суспільної небезпеки, а також розробити та законодавчо регламентувати правила встановлення обсягу покарань за основні та кваліфіковані склади злочинів.

Також необхідно на законодавчому рівні розробити та закріпити в Загальній частині КК України роз'яснення окремих кримінально-правових понять.

З огляду на загальноприйняті в науці кримінального права визначення кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак складу злочину ми зробили висновок, що

кваліфікуючими ознаками злочину, передбаченого ст. 270-1 КК України, повинні бути повторність та умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства, учинене за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 270-1 КК України), а особливо кваліфікуючими ознаками – умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства, учинене загальнонебезпечним способом (ч. 3 ст. 270-1 КК України), спричинення майнової шкоди в особливо великому розмірі, загибель людини, інші тяжкі наслідки (ч. 4 ст. 270-1 КК України).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лесниевски-Костарева Т.А. Дифференциация уголовной ответственности. Теория и законодательная практика / Т.А. Лесниевски-Костарева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательство НОРМА, 2000. – 400 с.
2. Гуторова Н.О. Проблеми вдосконалення кваліфікуючих ознак злочинів у сфері господарської діяльності / Н.О. Гуторова // Відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності : матер. наук.-практ. конференції / ред. кол.: В.В. Сташис (голов. ред.) та ін. – Х. : Кроссруд, 2006. – С. 47–50.
3. Марін О.К. Окремі теоретичні основи аналізу системи ознак, що кваліфікують злочин / О.К. Марін // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матер. XII регіон. наук.-практ. конф. (Львів, 9–10 лютого 2006 р.). – Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2006. – С. 366–369.
4. Баулін Ю.В. Актуальні проблеми кримінальної відповідальності за злочини у сфері господарської діяльності / Ю.В. Баулін // Відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності : матер. наук.-практ. конф. / ред. кол.: В.В. Сташис (голов. ред.) та ін. – Х. : Кроссруд, 2006. – С. 6–11.
5. Кримінальне право України. Особлива частина : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / [Ю.В. Баулін та ін.]; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 605 с.
6. Про судову практику в справах про знищення та пошкодження державного і колективного майна шляхом підпалу або внаслідок порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 2 липня 1976 р. № 4 в редакції постанови від 3 березня 2000 р. № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://scourt.gov.ua>.